

تحلیل بازنمایی مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی

سحر ذکاوت^{۱*}

۱. دانشجوی دکتری تخصصی، رشته تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی، دانشگاه شاهد، تهران.

خسایار قاضی زاده^{۲**}

۲. استادیار، دکترای تخصصی پژوهش هنر، گروه هنر، عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد تهران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۴/۲۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۳/۱۶

صفحه ۳۲-۴۹

چکیده

بیان مسئله: مطالعه نسخه‌های مصور یکی از محورهای مهم پژوهش‌های فرهنگی و تمدنی محسوب می‌شود. شاهنامه طهماسبی یکی از این نسخه‌های مصور دوره صفوی است و از غنای تصویری و اطلاعات تاریخی، فرهنگی و اجتماعی ارزشمندی برخوردار است. دربار جمشید نام موضوع یکی از نگاره‌های این شاهنامه است و کیفیت پادشاهی جمشید و عملکرد او در دوران حکومتش در این نگاره به تصویر درآمده است. از آنجاکه این پادشاه یکی از مهم‌ترین بانیان فرهنگ و تمدن ایرانی است؛ بنابراین اهمیت موضوع باعث شده است تا «تحلیل بازنمایی مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی» به‌عنوان موضوع پژوهش مورد مطالعه قرار بگیرد.

اهداف پژوهش: شناخت کیفیت بازنمایی تصویری مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره جمشید هدف پژوهش حاضر است. پرسش‌های پژوهش: ۱- مفاهیم تمدن و فرهنگ در نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی چگونه بازنمایی شده است؟

روش تحقیق: در راستای پاسخ‌گویی به این سؤال اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی با رویکرد توصیفی-تحلیلی بررسی شده و متغیرهای پژوهش شامل مفاهیم فرهنگ، تمدن و بازنمایی این مفاهیم در بستر اثر نگارگری دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی است.

نتیجه‌گیری: نتایج حاکی از آن است که مفهوم فرهنگ بیشتر در قالب نوع پوشاک و البسه عناصر انسانی و نیز ارکان تمدن و شاخصه‌های عمومی آن در بیشتر وجوه تصویری نگاره بازنمود یافته است.

واژگان کلیدی: دربار جمشید، شاهنامه طهماسبی، فرهنگ، تمدن.

* Sahar.zekavat@shahed.ac.ir

** Ghazizadeh@shahed.ac.ir

■■■ Article Research Original

 10.30508/FHJA.2022.534385.1096

An Analysis of presentation of Culture and Civilization Concepts in Jamshid Court Paintings in Tahmasp's Shahnameh

Sahar Zekavat *¹

1. . PhD student of Comparative and analytical history of Islamic art, Faculty of Art, Shahed University, Tehran, Iran.

Khashayar Ghazizadeh **²

2. Assistant Professor, Faculty of Art, Shahed University, Tehran, Iran

Received: 20/07/2021

Accepted: 6/05/2022

Page 33-49

Abstract

The study of illustrated manuscripts is an important of cultural and civilization research. Shahnama of Shah Tahmasp is one of the manuscript and masterpieces of Iranian and Persian paintings and one of the excellent and distinguished cultural and literary masterpieces of paintings art that presents a social, political, cultural and artistic structure of that period and time. The Shahnameh contains 258 images and miniatures that include the various and different scenes from the Shahnameh stories and adventures. Tahmasp's Shahnameh is one of the illustrated manuscript of the Safavid period and Shah Ismail and Shah Tahmasp period. Jamshid's court is the name of one of the paintings in this Shahnameh manuscript, and the quality of Jamshid's kingdom and its Function during his reign is illustrated in this painting. Since this king is one of the most important proponents of Iranian culture and civilization, so the importance of the subject has led to the study of an Analysis of presentation of Culture and Civilization Concepts in Jamshid Court Paintings in Tahmasp's Shahnameh. It should be noted that in Firdausi's Shahnameh, Jamshid is mentioned as the most powerful and strong king of Pishdadi and he is son of Tahmours king. Also Jamshid king played an important and significant role in shaping and enhancing Iranian culture and civilization and this king is the first to build weapons and armaments such as armor and swords and also he has also been credited with techniques such as textiles, homebuilding, shipbuilding, medicine and precious and valuable stone mining from the mountains and the sea and metal mining. It should be added that Jamshid king tried to increase the level of health of the people and ordered them to take bath and to observe public and individual health. He has also built roads and developed Iran. In Firdausi's Shahnameh, the government of Jamshid is seven hundred years old and represents the golden age of all over the world. Therefore the purpose and goal of this study and research is to identify the quality of visual presentation of concepts and meaning of culture and civilization in Jamshid's king painting. Also in the

present study this question is expressed: 1- How are the concepts and meaning of civilization and culture presented in the painting of Jamshid court in Tahmasp's Shahnameh? In order to answer this question library data and documentary information has been studied with a descriptive-analytical approach and this Research variables include the concepts of culture, civilization and presentation of these concepts in the painting of Jamshid king court in Tahmasp's Shahnameh and the results and consequences show that the concept of culture is more in the form of clothing of human elements and the basis of civilization and its general properties are presented in the most of this painting. In other words, it must be said that Jamshid king throne is placed in the center of the painting and he sits on the king's throne and this king has a magnificent and luxurious clothing and glorious crown. Also seen the images of two demons behind the king's throne of Jamshid king and they seem to be protecting the Jamshid king. It should also be mentioned that the pillars of king's throne are adorned with the motifs of giant elephants. All of the above cases emphasize emphasizes on the Leadership power, king's authority and political power and these are some of the general characteristics and basis of civilization. Also economics, economic power, and social wealth and abundance have also been portrayed as active craftsmen around the Jamshid king and a green space and garden. Inside and outside the palace and In other words the outer garden show an advanced civilization. The fourth basis of civilization is the most important subject of the painting and the fourth basis is the development of science and the development of arts by expanding various occupations and different crafts. Also it also can't be commented on Ethical and spiritual concepts. The ambiguous point in this picture is presenting a bowl full of drink to the Jamshid King. It has two meanings. In other words Jamshid king was a bacchanal and bibulous person and also these bowl drink and the variety dishes full of foods shows the abundance of blessings and very comfortable during the reign of Jamshid king. Also cannot be seen the images of the court women in the details of this painting. This subject has two meanings. Ethics and spirituality may have been preserved by the lack of Illustration of the court women. While

reviewing Tahmasebi's Shahnameh paintings show that there is privacy and the motifs of women in other paintings of Shahnameh. Another reason for the lack of women motifs in the Shahnameh paintings is the Ineffective social role of women in the cultural and society space of Safavid period.
Key words: Jamshid Court, Tahmasp's Shahnameh, Culture, Civilization

References:

Altman, Irwin, 2003, *The environment and social behavior: privacy, personal space, territory croeding*, Translated by Ali Namazian, Shahid Beheshti University Press, Tehran.

Ahmadi Tavana, Akram, 2014, An intertextual study of Jamshid's kingdom painting in Baysonqor's Shahnama, *Bagh Nazar*, Year 11, No. 28, pp. 47-54

Ahmadinia, Mohammad Javad, 2014, Tahmasebi's Shahnameh Images: From Harvard to the Academy of Arts, *Book Review Journal*, Year 1, No. 1 & 2, pp. 54-37.

Ardestani Rostami, Hamid Reza, 2017, Timat Between Doroudi (Mesopotamia) Jamshid and Zahak, *Kharazmi Journal*, Year 5, No. 20, pp. 13-39.

Ashori, Dariush, 1978, *Definitions and concept of culture*, Tehran: Cultural Documents Center.

Attayifar, Sadeq, 2017, Characteristics and Foundations of Islamic Culture from the Perspective of the Holy Quran, Master Thesis, Department of Quranic Sciences, Faculty of Maybod Quranic Sciences, Quran University of Science and Education.

Azari, Alaeddin, 2008, A Study of the Iranian and Indian Common Mythology, *History journal*, Year 3, No. 10, pp. 5-26.

Durant, Will, 1986, *History of Civilization*, translated by Ahmad Aram, Volume 1, Tehran: Scientific and Cultural Publications.

Fawzi, Yahya, Sanamzadeh, Mahmoud Reza, (2013), Islamic Civilization from the Viewpoint of Imam Khomeini, *History of Islamic Culture and Civilization Journal*, Year 3, No. 9, pp. 7-40.

Gray, Basil, 2005, *Persian Painting*, Translated by Arab Ali Shervah, Tehran: Dunyayeh Nu Publisher.

Islami Nadushan, Mohammad Ali, 2008, Culture and quasi- Culture, Tehran: Yazdan publisher.

Izadi, Abbas, Ahmadpanah, Seyyed Abotrab,

2016, A Comparative Study of the Visual Elements of the images of the Jamshid Court and the Court of Fereydoun in the Tahmasebi's Shahnameh, Emphasizing the Composition of the images, Negareh journal, Volume 11, No. 38, pp. 78-60.

Mozaffari, Fereshteh, 2000, Postmodernity and Culture, Master Thesis, Department of Political Science, Faculty of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University of Tehran.

Naghavi, Monireh Sadat, Marasy, Mohsen, 2012, A comparative study of men's hat in Safavid travelogues and pictures with emphasis on the wall paintings of Chehelston palace in Isfahan, Comparative arts studies, Year 2, No. 3, pp. 1-17.

Pahlevan, Changiz, 2011, Sociology: Discourses on culture and civilization, Tehran: Ghatreh publishing.

Pakbaz, Roeyn, 2008, Iranian Painting from Long Time to Present, Tehran: Zarrin and Simin Publications.

Parnian, Musa. Bahmani, Shahrzad, 2012, study and analysis of the symbols of the mythical

section of Shahnameh, Persian linguistics, Year 4, No. 1, pp. 91-110.

Rouh al-Amini, Mahmoud, 2000, Cultural Fields, Fifth Edition, Tehran: Attar.

Savory, Roger, 1993, Safavid Iran, Translated by Kambiz Azizi, Tehran, Center Publishing.

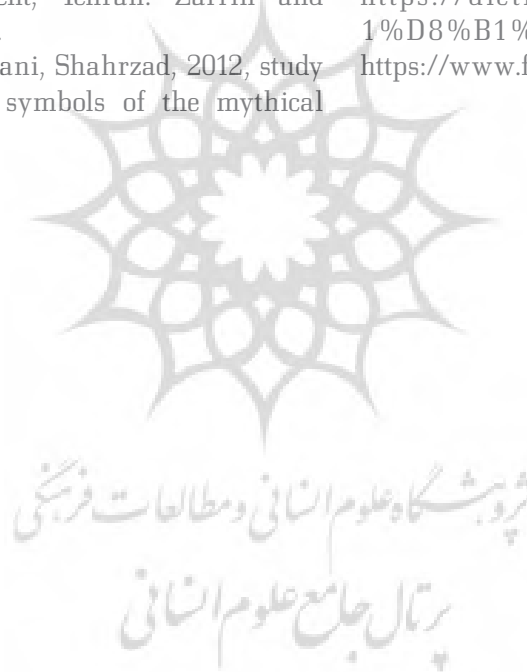
Shariati, Ali, (Bita), History of Civilization, Volumes 1 and 2, Tehran: Chapakhsh.

Yahaghi, Mohammad Jafar, Ghaemi, Farzad, 2007, Mythological Critique of Jamshid's Perspective from the perspective of Avesta and Shahnameh, Journal of Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University of Kerman, No. 21, pp. 273- 305.

Zarghampour, Zohreh, 2009, the motif of the Horse in Shahnameh (Tahmasebi Shahnameh), Master Illustration thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch.

<https://dictionary.abadis.irfatofa/%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF/>

<https://www.flickr.com>

مقدمه و بیان مسئله

فرهنگ و تمدن از مفاهیمی مهم محسوب می‌شوند و مطالعات نسخه‌های مصور یکی از رویکردهای واکاوی این مفاهیم هستند. شاهنامه طهماسبی یکی از نسخه‌های مصور غنی و تاریخی است که مطالعات تصویری نگاره‌ها می‌تواند لایه‌های مهمی از فرهنگ و تمدن عصر صفوی و سازمان اجتماعی آن دوره را موشکافی نماید؛ بنابراین اهمیت موضوع باعث شده است تا «تحلیل بازنمایی مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی» و نیز شناخت چگونگی بازنمایی تصویری مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره جمشید به ترتیب به عنوان موضوع و هدف پژوهش مورد مطالعه قرار بگیرد. در این راستا سؤال زیر مطرح شده است:

۱. مفاهیم تمدن و فرهنگ در نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی چگونه بازنمایی شده است؟

بر اساس سؤال مطرح شده، ابتدا به تعریف فرهنگ و تمدن و سپس تفاوت‌های فرهنگ و تمدن پرداخته شده است. در گام بعدی شاخصه‌های عمومی تمدن و سپس ارکان تمدن مورد بررسی قرار گرفته است. بخش بعدی مقاله نیز به معرفی شاهنامه طهماسبی و ویژگی‌های کلی نسخه اختصاص یافته است. سپس شخصیت جمشید بررسی شده و بعد نگاره دربار جمشید و عناصر بصری آن مورد تحلیل قرار گرفته است. در نهایت مفاهیم فرهنگ و تمدن و چگونگی بازتاب و بازنمود این مؤلفه‌ها در ساختار تصویری نگاره واکاوی شده است.

روش پژوهش

پژوهش پیش‌رو به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام شده و داده‌های آن با جست‌وجو در منابع کتابخانه‌ای و اسنادی و مشاهده نگاره دربار جمشید نسخه شاهنامه طهماسبی، جمع‌آوری و تحلیل شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل یک نگاره با موضوع دربار جمشید از شاهنامه شاه طهماسبی است که عناصر بصری نگاره به روش کیفی و از طریق استدلال قیاسی و استقرایی مورد تحلیل و تطبیق با مفاهیم فرهنگ و تمدن قرار گرفته است.

پیشینه پژوهش

در مورد پیشینه تحقیق باید خاطرنشان کرد پژوهشی با عنوان دقیق «تحلیل بازنمایی مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی» مشاهده نشده است. اما در مورد موضوع جمشید در متون شاهنامه و نیز نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی مطالعاتی از قبیل «بررسی تطبیقی عناصر بصری نگاره‌های دربار جمشید و دربار فریدون در شاهنامه طهماسبی با تأکید بر ترکیب‌بندی نگاره‌ها» نوشته عباس ایزدی و سید ابوتراب احمدپناه (۱۳۹۵) در این زمینه است و نویسندگان عناصر بصری نگاره دربار جمشید و دربار فریدون را در شاهنامه طهماسبی مورد تحلیل قرار داده و نتایج حاکی از آن است که «در مجموع نگارگر در نگاره دربار فریدون، به لحاظ ساختار ترکیب‌بندی، تجسم خطوط و مفاهیم مرتبط با آن‌ها، ریتم و بیان عظمت درباری در مقایسه با نگاره دربار جمشید موفق‌تر عمل کرده است و

در مقابل نگاره دربار جمشید به لحاظ پیکره‌های انسانی، تحرک و پویایی بیشتری دارد». همچنین «بررسی و تحلیل نمادهای بخش اساطیری شاهنامه» عنوان مقاله موسی پزینیان و شهرزاد بهمنی (۱۳۹۱) است و در آن جمشید به‌عنوان یکی از شخصیت‌های اساطیری مورد تحلیل قرار گرفته است. حمیدرضا اردستانی رستمی (۱۳۹۶) هم در مقاله «تیامت میان دورودی (بین‌النهرینی)، جمشید و ضحاک»، شخصیت جمشید را مورد واکاوی قرار داده است. در مورد موضوع تمدن نیز مقالات «تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی» نوشته یحیی فوزی و محمودرضا صنمزاده (۱۳۹۱) و «روش تحلیل مؤلفه‌های تمدن» نوشته سید حسین حسینی (۱۳۹۳) از پیشینه‌های مرتبط در این زمینه محسوب می‌شود. در راستای مطالعات فرهنگ نیز داریوش آشوری (۱۳۵۷) کتابی با عنوان «تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ» به چاپ رسانیده که در آن به شرح مفاهیم و تعاریف فرهنگ از ابعاد مختلفی پرداخته شده است. فرشته مظفری (۱۳۷۹) نیز پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود را در رشته علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی تهران و به راهنمایی دکتر محمدرضا تاجیک به موضوع «پسامدرنیته و فرهنگ» اختصاص داده است. وجه تمایز و نوآورانه پژوهش حاضر با پیشینه در این است که در نوشتار حاضر، مفاهیم فرهنگ و تمدن در بستر اثر نگارگری مورد بررسی قرار گرفته است.

تعریف فرهنگ

فرهنگ در زبان فارسی مشتق شده از ریشه پهلوی فرهنگ است و به معنای ادب و تربیت است و با مفهوم کالچر^۱ در زبان‌های فرانسه و انگلیسی شباهت داشته و هم‌راستاست (مظفری، ۱۳۷۹، ۳). این واژه از دو جزء فرا و هنگ تشکیل یافته و به معنای «بیرون کشیدن و یا بالا کشیدن استعدادها و لیاقت‌های ذاتی نهفته در نهاد فرد و جامعه است» (فوزی و صنمزاده، ۱۳۹۱، ۱۵). واژه فرهنگ در لغت‌نامه^۲ دهخدا علاوه بر علم، فضل، دانش، عقل، ادب، تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش به معنی شاخه درختی است که آن را بخوابانند و بر آن خاک بریزند تاریخ به دهد و سپس به جای دیگر نهال کنند.^۳ تعاریف متعددی از سوی صاحب‌نظران در مورد فرهنگ ارائه شده است. اسلامی ندوشن فرهنگ را به معنای عام آن روش زندگی و اندیشیدن می‌داند و آن را حاصل دانسته‌ها، تجربه‌ها

تعریف تمدن

تمدن از واژه لاتینی سیویتاس^۴ معادل واژه پولیس^۵ در یونانی قدیم است. کاربرد واژه تمدن در یونان باستان نشان می‌دهد ایشان شهر را مجموعه‌ای از نهادها و روابط اجتماعی می‌دانند که سازنده شکل برتری از زندگی است (فوزی و صنمزاده، ۱۳۹۱، ۱۵). هرسکویتس^۶ چنین تعریفی از تمدن بیان کرده است: «تمدن عبارت است از مجموعه دانش‌ها، هنرها و فنون و آداب و سنن، تأسیسات و نهاد اجتماعی که در پرتو ابداعات و اختراعات و فعالیت‌های افراد و گروه‌های انسانی، طی قرون و اعصار گذشته توسعه و تکامل یافته و در تمام قسمت‌های یک جامعه و یا چند جامعه که با یکدیگر ارتباط دارند... و به عوامل جغرافیایی و تاریخی و تکنیکی خاص خود بستگی دارد» (روح‌الامینی،

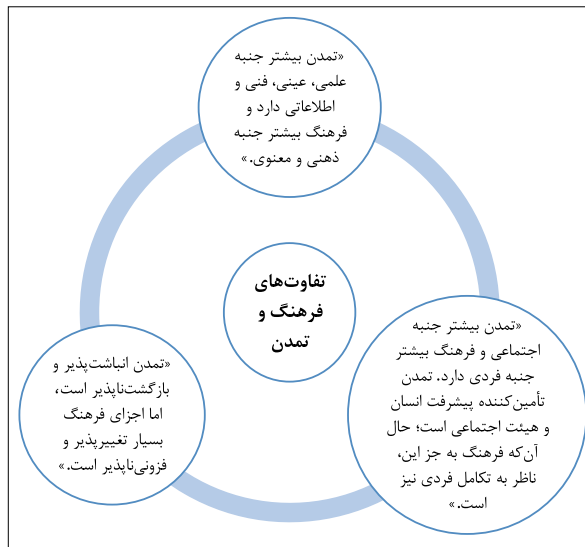
تکاملش را در شهرنشینی مطرح می‌کند (دورانت، ج ۱، ۱۳۶۵، ۵). علی شریعتی هم این تعریف را از تمدن ارائه می‌کند: «تمدن به معنای کلی عبارت است از مجموعه ساخته‌ها و اندوخته‌های معنوی و مادی جامعه انسانی. وقتی می‌گوییم ساخته‌های انسانی، مقصود آن چیزی است که در طبیعت در حالت عادی وجود ندارد و انسان آن را می‌سازد، بنابراین ساخته انسانی در برابر ساخته طبیعت قرار می‌گیرد (شریعتی، ج ۱، بی تا، ۵).

تفاوت‌های فرهنگ و تمدن

همان‌طور که در بخش‌های قبلی ذکر شد؛ تعاریف متعددی از مفاهیم تمدن و فرهنگ توسط صاحب‌نظران زیادی ارائه شده است. برخی از صاحب‌نظران مفاهیم تمدن و فرهنگ را یکسان و برخی هم مفاهیم جداگانه‌ای برای دو واژه قائل هستند. در این پژوهش با رجوع به پژوهش تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱) این دو واژه متمایز از هم مطرح شده است و از نتایج پژوهش موردنظر در راستای تحلیل داده‌های پژوهش حاضر استفاده شده است. بنا بر یافته‌های فوزی و صنم‌زاده تفاوت‌های فرهنگ و تمدن در نمودار (۱) ارائه شده است:

شاخصه‌های عمومی تمدن

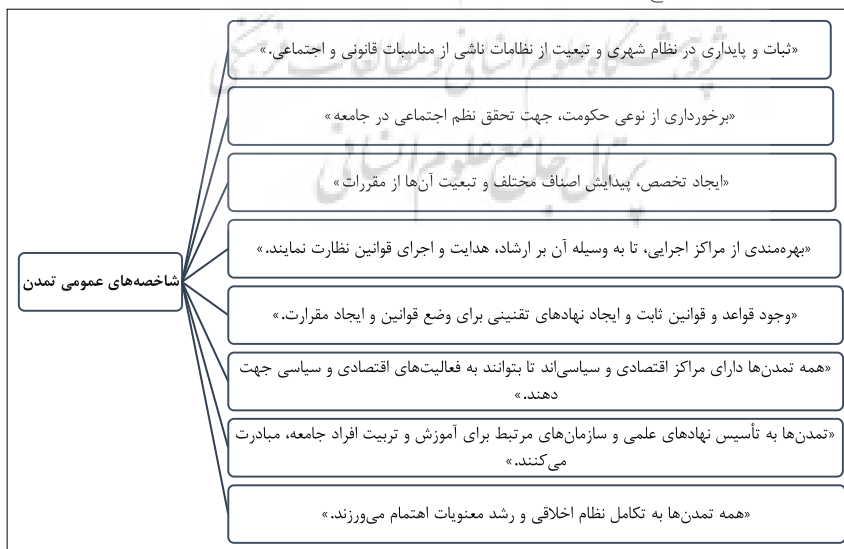
هر موضوعی دارای شاخصه‌ها و ویژگی‌های مخصوص به

نمودار ۱. تفاوت‌های فرهنگ و تمدن، (مأخذ: نگارندگان با استناد به (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۵))

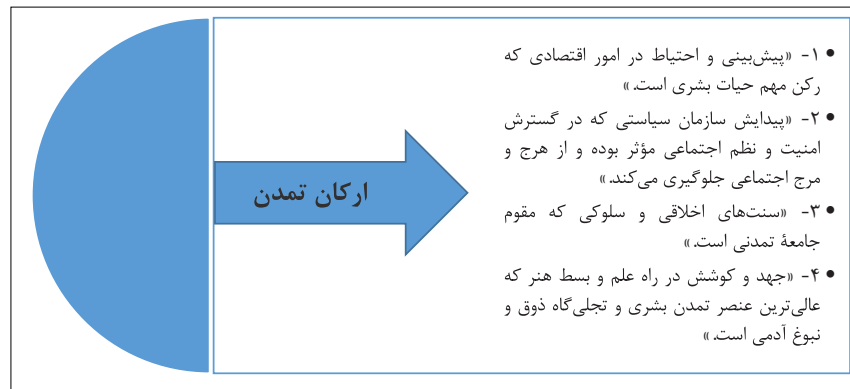
diagram 1, differences in culture and civilization, (Source: Authors citing (Fawzi & Sanamzadeh, 2013: 15)

به بیان ویل دورانت^۸ «وقتی فرهنگ عمومی به حدی معین برسد، فکر کشاورزی تولید می‌شود.» و این تعبیر ویل دورانت از تمدن از معنای لغوی واژه گرفته شده است. او معتقد است «در محل برخورد راه‌های بازرگانی و شهرهاست که عقل مردم بارور می‌شود. تمدن در پی تعالی سجایای اخلاقی و ویژگی‌های نیک آدمیان پدید می‌آید؛ نظری که در میان عوام نیز شایع است.» به‌طورکلی دورانت آغاز تمدن را از شروع کشاورزی دانسته و

نمودار ۲. بررسی و طبقه‌بندی شاخصه‌های عمومی تمدن، (مأخذ: نگارندگان با استناد به (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱، ۱۶-۱۷))

Diagram 2, study and classification of general characteristics of civilization, (Source: Authors citing Fawzi & Sanamzadeh, 2013, 16- 17)

نمودار ۳. طبقه‌بندی ارکان اصلی تمدن. (مأخذ: نگارندگان با استناد به (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱، ۱۷))

Diagram 3, classification of the main bases of civilization, (Source: Authors citing (Fawzi, Sanamzadeh, 2013, 17)

جدول ۱. مشخصات و ویژگی‌های شاهنامه طهماسبی، (مأخذ: نگارندگان)

Table 1, characteristics and features of Tahmasp's Shahnameh, (Source: Authors)

ردیف	عنوان شاهنامه	تعداد نگاره‌ها	کاتب	مصور کار
۱	شاهنامه طهماسبی	۲۵۸	شاه محمود نیشابوری	سلطان محمد، میرمصور، آقا میرک، دوست محمد، میرزاعلی، مظفرعلی، شیخ محمد، میر سیدعلی، عبدالصمد و...
	ویژگی‌های نسخه:			از ویژگی‌های بارز تصویرگری این شاهنامه این است که هر یک از نگاره‌ها به طور کامل اثر یک هنرمند نیست و در نگارش و مصورسازی هر نگاره هنرمندان متعددی با یکدیگر همکاری نموده‌اند (سیوری، ۱۳۷۲، ۱۲۶). ویژگی بارز این نسخه هماهنگی و تناسب رنگی نگاره و به بیان دیگر خیره‌کنندگی و ملائمت و زیبایی قابل ملاحظه رنگ‌ها است که باعث ایجاد یک سبک جدید در نگارگری صفوی شده و به عقیده بسیاری از صاحب‌نظران هم‌نگارگری در این دوره در نقطه اوج و شکوفایی خود بوده است (زرغام‌پور، ۱۳۸۸، ۱۱۴). همچنین به بیان بازل‌گری «نگاره‌های این شاهنامه چنان است که صرف نظر از درخشش رنگ، از لحاظ وضوح و نوع ترکیب‌بندی [رنگ] و مشخص بودن کناره و شکل آدم‌ها، با وجود حالت خشکی و عاری از هیجان‌نمایی مورد توجه و شگفت‌آور است» (گری، ۱۳۸۴، ۷۸).

شاهنامه طهماسبی

شاهنامه طهماسبی یکی از نسخه‌های مهم هنری و سندی تصویری از فرهنگ، تمدن و تاریخ ایرانی است. مصورسازی شاهنامه طهماسبی در دوره صفوی و در حدود سال ۹۲۷ هـ.ق به دستور شاه اسماعیل صفوی شروع می‌شود و در دوره حکومت شاه طهماسب که بین سال‌های ۹۳۰ تا ۹۸۴ هـ.ق بود، به می‌رسد. هدف شاه اسماعیل صفوی از سفارش این نسخه برای هدیه به فرزندش شاه طهماسب بوده است (احمدی‌نیا، ۱۳۹۳، ۴۱). این نسخه متعلق به مکتب تبریز صفوی است که سبکی تلفیقی از سنت‌های هنری باختری (تبریز) و خاوری (هرات) محسوب می‌شود (پاکباز، ۱۳۸۷، ۸۷). مشخصات دقیق نسخه و ویژگی‌های نسخه در جدول (۱) ارائه شده است:

خود است. تمدن نیز از این قاعده مستثنا نیست و دارای دو نوع شاخصه عمومی و اختصاصی است. شاخصه‌های عمومی ویژگی‌هایی هستند که در تمام تمدن‌ها مشترک هستند. این شاخصه‌ها در قالب نمودار (۲) ارائه شده است:

ارکان تمدن

علاوه بر مواردی که مورد بحث قرار گرفته است؛ ارکان تمدن نیز از اهمیت زیادی برخوردار است و لازم است به آن اشاره شود. به نظر ویل دورانت (پس از تحقق شهرنشینی و استقرار نظم اجتماعی چهار رکن اصلی تمدن شکل می‌گیرد) «دورانت، ج ۱، ۱۳۶۵، ۳». چهار رکن اصلی تمدن در نمودار (۳) نشان داده شده است:

تصویر ۱. نگاره دربار جمشید، شاهنامه طهماسبی، (مأخذ: <https://www.flickr.com>).

Figure 1, painting of Jamshid court, Tahmasp's Shahnameh, (Source: <https://www.flickr.com>.)

شخصیت‌شناسی جمشید
 آرزوهای قومی یک ملت در سیمای او نمود می‌یابد. در عهد سلطنت جمشید تا سیصد سال در جهان، مرگ و بیماری و سرما و گرما وجود نداشت و مردم در آسایش و رفاه کامل بوده‌اند. جمشید پایه‌گذار عید نوروز، عید بزرگ و باستانی ایرانیان است (ایزدی و احمدپناه، ۱۳۹۵، ۶۳). در شاهنامه از جمشید به‌عنوان نیرومندترین پادشاه پیشدادی و پسر تهمورث و نمونه بارز شاه آرمانی در ایران‌شهر و دارنده فره ایزدی، موبدی و شهرپاری مطرح شده است... و بسیاری از وجوه تمدن بشری به او نسبت داده شده است (احمدی توانا، ۱۳۹۳، ۴۸). او اولین کسی است که به ساخت آلات جنگی نظیر خود، زره و شمشیر مبادرت می‌ورزد. همچنین به آموزش فنونی نظیر پارچه‌بافی، خانه‌سازی، کشتی‌سازی، پزشکی و استخراج سنگ‌های قیمتی از کوه‌ها و دریا و استخراج فلزات از معادن می‌پردازد (اردستانی رستمی،

در اساطیر ایرانی از جمشید به‌عنوان پادشاه سرزمین ایرانویچ^۹ در کنار رود نیک دایمی نیز دارنده رمه خوب یاد شده است (آذری، ۱۳۸۷، ۱۴). او از مهم‌ترین پادشاهان دوره پیشدادی و از اصیل‌ترین اسطوره‌های هندوایرانی است (ایزدی و احمدپناه، ۱۳۹۵، ۶۳) و تمام ویژگی‌های ایزد مهر، مانند وظایف قضایی- روحانی، جنگاوری، متحدکننده طبقات اجتماعی و باروری را داراست و در اسطوره‌شناسی نماد آب و باران و ترسالی و خداوند موکل بر آب و باران و ناظر بر کار خورشید و پدیده‌های آسمانی است و موجب حیات و رونق زندگی می‌شود (پرنیان و بهمنی، ۱۳۹۱، ۹۸). او پادشاهی است که رویاروی اهورامزدا^{۱۰} سخن می‌گوید و با عظمت بی‌نظیرش در مقام پادشاهی یکی از درخشان‌ترین دوره‌های اساطیری ایران را در زمان حکومتش رقم می‌زند و

جدول ۲، بررسی محتوای کتیبه‌های نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی، (مأخذ: نگارندگان)		
Table 2, a study of the content of the inscriptions of Jamshid's court painting in Tahmasebi Shahnameh, (Source: Authors)		
ردیف	سطح قرار گرفته کتیبه‌ها	جزئیات شکل و متن کتیبه‌های نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی
۱	کتیبه‌های ترسیمی در قسمت بالای نگاره	
	کتیبه‌های ترسیمی در قسمت پایین نگاره	

تصویر بیشتر از متن و کتیبه‌ها است. در محتوای کتیبه‌ها متن داستان پادشاهی جمشید و عملکرد او در دوران حکومتش بیان شده است. در جدول (۲) تصاویر کتیبه‌ها و محتوای آن ارائه شده است:

باتوجه به جدول (۲)، محتوای کتیبه‌های نگاره استخراج گوهر، دستیابی به گلاب، عنبر و عود و رواج علم پزشکی و فن کشتی‌سازی و تسخیر دیوان و حکومت مقتدر و جهانی جمشید را شامل می‌شود. نگاره به‌طور کلی ساختاری پویا دارد و جایگاه جمشید در مرکزیت نگاره قرار دارد که اهمیت شخصیت او را نشان می‌دهد. همچنین نگاره دارای ۲۸ عنصر انسانی به همراه دو دیو است. لازم به ذکر است نگاره دارای سه فضای مجزا از هم است و دو فضا شامل صحنه‌هایی از فضای درونی و بیرونی کاخ جمشید است و فضای مابین این دو را کتیبه‌ها اشغال کرده‌اند. عناصر انسانی در دو فضای داخل قصر و فضای بیرونی به تصویر درآمده‌اند. فضای بیرونی در نگاره فضای باغی پر از درختان سرسبز و پر شکوفه و طبیعتی آباد است و نمایان‌گر فراخی و کثرت نعمت و رفاه است. تخت شاهی جمشید در فضای درونی و در کاخ شاهی به تصویر کشیده

علاوه بر این جمشید در افزایش سطح بهداشت و ارتقای علم پزشکی مردمان کوشید و گرمابه را مرسوم کرد. دستیابی به گلاب و عود و عنبر و امر جاده‌سازی و آبادانی هم از عملکردهای دیگر این پادشاه است (احمدی توانا، ۱۳۹۳، ۴۹). او همچنین طبقات چهارگانه اجتماعی را پایه‌گذاری کرد (یاحقی و قائمی، ۱۳۸۶، ۳۹۱). در نهایت جمشید با وجود عملکردهای مهم دوران حکومتش، دچار خودپسندی و غرور بی‌جا شده و فره ایزدی از او بزمی‌گردد (احمدی توانا، ۱۳۹۳، ۴۹) و به نقل از اوستا جمشید سرانجام به فرمان اژی‌دهاک و به دست یکی از یاران اهریمن کشته شده و در شاهنامه نیز آمده که ضحاک او را باره به دو نیم می‌کند (یاحقی و قائمی، ۱۳۸۶، ۲۹۴).

تحلیل نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی

نگاره دربار جمشید عنوان نگاره‌ای در شاهنامه طهماسبی به موضوع جمشید و دربارش و به‌طور کلی کیفیت پادشاهی او اختصاص دارد. در تصویر (۱) این نگاره مشاهده می‌شود. باتوجه به جزئیات نگاره مساحت کل به دو بخش متن و تصویر اختصاص دارد و مساحت اختصاص یافته به

شده‌اند. هدف هنرمندان از به‌تصویرکشیدن دیوان آماده‌به‌خدمت در بالای سر جمشید و پایه‌های فیلی در پایین تخت، بیان حکومت باشکوه و اقتدار زیاد جمشید بوده است. همچنین در میان عناصر انسانی فردی بیل به دست دیده می‌شود که در حال کندن زمین و به بیان دیگر در حال باغبانی و کشاورزی است. در قسمت پایین‌تر افرادی اره به دست در حال بریدن درخت و چوب هستند. در بخشی دیگر چرخ‌های نخریسی و دستگاه پارچه‌بافی و فردی در حال بافتن پارچه مشاهده می‌شود. همچنین افرادی هم مشغول آهنگری، ذوب فلزات و قلم‌زنی هستند و کوره ذوب فلزات و فردی در حال کار با دستگاه

شده و جمشید با لباسی فاخر بر تخت نشسته است و ملازمی حلقه‌به‌گوش پیاله‌ای از نوشیدنی را به سمت شاه تقدیم کرده است و نگاه و توجه شاه به سمت این فرد معطوف است. در پشت تخت شاهی دو موجودی عجیب و شاخ‌دار و زشت به چشم می‌خورد که یکی از آن‌ها پیاله‌ای از نوشیدنی به دست دارد. هیئت و ظاهر موجودات شبیه انسان نیست و به نظر می‌رسد این دو موجود عجیب همان دیوان تسخیرشده به دست جمشیدشاه هستند و در پشت تخت شاهی و آماده خدمت‌رسانی به جمشید هستند. قسمت پایه تخت شاهی هم باردیفی از هیکل‌های فیلی مزین شده که به صورت متوالی نقش

جدول ۳، بررسی و تحلیل جزئیات نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی، (مأخذ: نگارندگان)

Table 3, a study and analysis of the details of Jamshid's court painting in Tahmasp's Shahnameh, (Source: Authors)

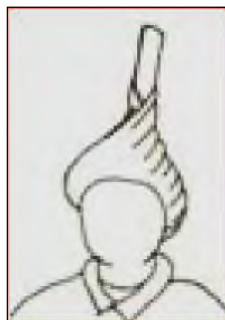
توضیح و تفسیر	جزئیات تصویری نگاره دربار جمشید در شاهنامه طهماسبی	ردیف
<p>جمشید با تاجی فاخر و عیایی پر نقش و نگار ترسیم شده که او را از سایر عناصر انسانی متمایز می‌کند. همچنین بر تختی مجلل نشسته که تأکیدی بر قدرت شاهانه او است. دو دیو ایستاده در پشت تخت شاهی دیده می‌شود و نقش فیلان در تزئینات پایه تخت شاهی به‌کاررفته که بر عظمت پادشاهی جمشید تأکید دارد. افرادی تیروکمان و شمشیر به دست در یک طرف تخت ایستاده‌اند و این ابزارهای جنگی نشان‌دهنده اهمیت جنگاوری در نزد جمشید است. خادمی پیاله باده‌ای را به سمت شاه تقدیم نموده است و این پیاله نوشیدنی به رفاه و آسایش و خیال آسوده و از طرفی بر می‌گساری و خوش گذرانی اشاره دارد. باید خاطر نشان کرد مورد اول منطقی‌تر به نظر می‌رسد زیرا می‌گساری عملی دور از شخصیت پادشاهان مقتدر و پرنفوذ محسوب می‌شود.</p>		۱
<p>در این قسمت از نگاره کوره روشن مخصوص ذوب فلزات دیده می‌شود که فردی با دستگاه مخصوصی در حال دمیدن هوا به درون کوره برای افزایش دمای آن است. فردی با انبر مخصوص در حال ثابت نگه داشتن فلز گداخته‌ای است و افرادی چکش به دست در حال کوبیدن بر آن هستند. این موارد بر اهمیت فلزکاری، ذوب فلزات و آهنگری تأکید دارد و نشان می‌دهد دوران حکومت جمشید درون رشد و گسترش فلزکاری بوده است.</p>		۲

<p>در این قسمت هم فردی در حال قلم زدن و حالت دادن به فلز به تصویر درآمده است. کلاه خودی نیز بر روی زمین دیده می شود. این موارد هم بر امر ساخت و ساز ابزار آلات جنگ نظیر کلاه خود اشاره دارد و بر اهمیت هنر قلم زنی و فلزکاری تأکید می کند.</p>		<p>۳</p>
<p>در این قسمت هم فردی بیل به دست و در حال کندن زمین در فضایی سرسبز و پر از گل و گیاه دیده می شود. این صحنه نشان دهنده امر باغبانی و کشاورزی است و بیان نمادین از دوران آبادی و فراخ نعمت و رفاه دوران حکومت جمشید است.</p>		<p>۴</p>
<p>در قسمتی دیگر هم افرادی در حال بریدن چوب یا تنه درختی با آره هستند که نمادی از شغل نجاری و چوب بری محسوب می شود. در واقع نگاره نشان می دهد که صنایع مرتبط با چوب در دوران جمشید از اهمیت برخوردار بوده اند.</p>		<p>۵</p>
<p>چرخ های نخ ریزی هم از دیگر عناصر موجود در نگاره محسوب می شوند که بیان گر صنعت تولید نخ است.</p>		<p>۶</p>
<p>در بخش دیگری دستگاه پارچه بافی و فردی در حال کار با آن و پارچه بافی دیده می شود. این مورد هم بر اهمیت صنعت پارچه بافی در دوران جمشید اشاره دارد.</p>		<p>۷</p>
<p>همچنین با دقت در جزئیات نگاره فردی قیچی به دست دیده می شود که در حال برش دادن پارچه است. اختصاص دادن بخشی از عناصر ترکیبی به نمایش صنعت خیاطی و پوشاک بر اهمیت جایگاه لباس در دوران جمشید تأکید دارد.</p>		<p>۸</p>

جدول ۴، بررسی و طبقه‌بندی انواع پوشاک و لباس در نگاره دربار جمشید، (مأخذ: نگارندگان)

Table 4, study and classification of types of clothing in the painting of Jamshid court, (Source: Authors)

جزئیات پوشاک	نوع پوشاک	
	کلاه‌ها	۱
	لباس و کفش	۲

تصویر ۲، تصویر خطی تاج حیدری پوشش مخصوص قورچیان و قوللرها. مأخذ: (نقوی و مرآتی، ۱۳۹۱، ۱۴)

Figure 2, linear image of Heydari crown, special coating of Qwrcryan and Ghollars. Source: (Naghavi & Marathi, 2012, 14).

عمومی تمدن ارائه شده است. از این رو پوشاک عناصر انسانی در این نگاره در جدول (۴) مورد بررسی قرار گرفته است:

باتوجه به جزئیاتی که از پوشاک مصور شده در نگاره دربار جمشید استنباط می‌شود ۱۳ نوع کلاه دیده می‌شود. با استناد به پژوهش مطالعه تطبیقی کلاه

دمنده کوره نیز در قسمت دیگری از نگاره جلب توجه می‌کند. تصویر کلاه خودی بر روی زمین در کنار فلزکاران هم به صنعت ساخت ابزارآلات جنگی اشاره دارد. فردی هم قیچی به دست و در حال بریدن پارچه است و به پیشه خیاطی اشتغال دارد. افرادی هم در سمت راست تخت شاهی ایستاده‌اند که یک نفر تیروکمان و دیگری شمشیر به دست هستند و فردی هم چیزی مانند بچه پیش‌کشی به دست دارد. شمشیر و تیروکمان یادآور رسم جنگاوری و ساخت آلات جنگی است. همچنین تیروکمان بیانگر رسم شکار نیز است. فردی هم در طرف چپ تخت جمشید ظرفی به دست دارد که به طرف پیش‌کشی شباهت دارد. احتمال دارد ظرف پیش‌کشی به غذا یا هدیه اختصاص داشته باشد. فرد دیگری هم در همین قسمت در حالت ایستاده و عصای مخصوص گردی شکل به دست دارد. جزئیات توضیحات بیان شده در جدول (۳) ارائه شده است:

تصاویر ۳، ۴ و ۵، تصاویر خطی پوشش سر ساقیان و قولان. مأخذ: (نقوی و مرآتی، ۱۳۹۱، ۱۴).

Figures 3, 4 and 5, linear images of head covering of Butlers and singers. Source: (Naghavi & Marathi, 2012: 14).

تصویر ۶، ملازم پیاله به دست در حال تقدیم نوشیدنی به جمشیدشاه، (مأخذ: نگارندگان)

Figure 6, a cup attendant offering a drink to Jamshid king, (Source: Authors)

تحلیل مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره دربار جمشید

مردان در سفرنامه‌ها و نگاره‌های دوران صفوی با تأکید بر دیوارنگاره‌های کاخ چهل‌ستون اصفهان طبقات مختلف اجتماعی صفوی دارای کلاه یا سرپوش و لباس مخصوصی بوده‌اند (نقوی و مرآتی، ۱۳۹۱، ۱۷-۱). بنابراین در نوع لباس افراد در نگاره دربار جمشید هم باید اذعان داشت نوع پوشش بر اساس طبقات اجتماعی و برای تفکیک افراد از هر طبقه مورد توجه هنرمندان قرار گرفته است. به طوری که لباس جمشید به عنوان پادشاه با نقوش تزئینی بیشتر و فاخرتر به تصویر درآمده و تاج او شخصیت شاهانه را از سایر افراد متمایز می‌کند. اطرافیان شاه که درباریان و ملازمانش هستند دارای لباس‌های با تجمل کمتر تصویر شده‌اند و صنعتگران و پیشه‌ورزان هم لباس‌های ساده دارند. حتی

در این بخش ابتدا باید خاطرنشان کرد که فرهنگ از دیدگاه علوم اجتماعی در نگاره جمشید مورد بررسی قرار گرفته است. تعریف علوم اجتماعی از فرهنگی عبارت است از علم و ادب، آداب و سنن و اموری که در میان قوم و ملت که آحاد مردم آن قوم به دریافت و عمل به آن پایبند بودند و یا مجموعه علوم، دانش‌ها، هنرها، افکار و عقاید، مقررات و آداب و رسوم؛ بنابراین تعریف بازتاب مفاهیم فرهنگ و تمدن در نگاره دربار جمشید در دو بعد بررسی لباس و پوشاک در نگاره به عنوان مشخصه فرهنگ و بررسی مفاهیم تمدن در نگاره بر اساس ارکان و شاخصه‌های

شاخصه‌های عمومی تمدن در نگاره دربار جمشید	ارکان تمدن در نگاره دربار جمشید
<ul style="list-style-type: none"> • شهرنشینی در قالب تصویرسازی فضای مجلل کاخ جمشید به نمایش درآمده است به گونه ای که تختی مجلل در کاخی با فضایی آباد و صنعتگرانی فعال نشانه عمران و آبادانی در فضای شهری است. • مناسبات قانونی و اجتماعی از تخت شاهی جمشید و او که در حالت نشسته و گویی در حال نظارت است استنباط می شود. هم چنین شلوغی و اشتغال افراد در پیرامون جمشید این نوع برداشت را تقویت می کند. • ایجاد تخصص و پیدایش اصناف نیز در قالب مشاغل نخ ریزی، دستگاه پارچه بافی، خیاطی، ذوب فلزات، آهنگری و قلم زنی و ساخت کلاه خود جنگی، باغبانی و نجاری به تصویر کشیده شده است. • تصویر جمشید در مرکزیت نگاره با افرادی که در پیرامونش سخت فعالیت و وجود دیوان ایستاده در پشت تخت شاهی و نقش فیلان در پای تخت نشان دهنده قدرت و نفوذ شاهانه و اقتدار رهبری و نظارت شخص جمشید است. • با توجه به تصویرسازی اصناف و مشاغل متنوع و صنعت گران فعال در نگاره، و فضای آباد (که نمادی از وفور نعمت است) می توان بر اهمیت قدرت اقتصادی و سیاسی دوران جمشید که از شاخصه های دیگر تمدنی است، پی برد. 	<ul style="list-style-type: none"> • اصناف و مشاغل متنوع و صنعت گران فعال در نگاره بر پیشرفت اقتصادی دوران جمشید اشاره دارد. همچنین تاج و تخت مجلل شاه هم نمادی از فزونی ثروت است. آبادانی و سرسبزی فضای نگاره هم بر قدرت اقتصادی اشاره دارد. • تنوع اصناف، صنعت گران فعال، دیوان در خدمت جمشید، تخت شاهی مجلل و نقش فیلان بر پایه ی تخت همگی حکایت از درایت و ... نفوذ، قدرت شاهانه جمشید دارد که در قالب یک نظام سیاسی کار آمد ظهور می کند. • تنوع صناعات هم به بسط و گسترش هنر در بستر پیشرفت های علمی اشاره دارد.

آسایش و فزونی نعمت اشاره دارد. به طور کلی باید اذعان داشت طبقات اجتماعی دوران صفوی (که هریک بستر لایه های متفاوتی از فرهنگ محسوب می شوند) در قالب نوع کلاه متفاوت از هم و پوشش های مختلف در نگاره مصور شده اند.

در ادامه مفاهیم تمدن در نگاره بر اساس ارکان و شاخصه های عمومی تمدن در نمودار (۴) ارائه شده است: باتوجه به نمودار (۴) باید خاطر نشان کرد تمامی شاخصه های عمومی تمدن و ارکان تمدن در نگاره دربار جمشید در قالب بیانی تصویری و نمادین نمود یافته اند به جز مورد اخلاق و معنویات که بیان تصویری و عینی دقیقی برای آن نمی توان ذکر کرد و نظر قطعی نمی توان در این باره بیان داشت. این نکته حائز اهمیت است تقدیم نوشیدنی به جمشید یک نوع تصور عیش و نوش شاهانه را در ذهن متبادر می کند هر چند ساختار تصویری و کلی نگاره نقضی بر این برداشت محسوب می شود و می توان این نوشیدنی و نیز انواع ظروف پر از غذا و خوراک را نشان از وفور نعمت تلقی کرد. همچنین شایان ذکر است در جزئیات نگاره هیچ صحنه ای از حریم شاهانه و زنان دربار به تصویر کشیده نشده است. این موضوع خود دو نوع برداشت را در ذهن ایجاد می کند. یکی حفظ همین امر اخلاق و معنویت که با عدم بازنمایی حریم شاهانه و زنان دربار رعایت شده است و دیگری عدم وجود و حضور مؤثر زنان در بستر فرهنگی و اجتماعی را بیان می کند. در حالی که نقش زنان در بستر پیشرفت تمدنی و فرهنگی جوامع غیر قابل انکار است؛ بنابراین احتمال دارد این نوع عدم وجود نقش زنان در نگاره از وجود نظامی مردسالارانه در عصر تولید اثر نشئت گرفته است اما در این مورد هم می توان متذکر شد که با مروری بر نسخه شاهنامه طهماسبی هم حریم خصوصی و هم نقش زنان در نگاره های دیگر وجود دارد.

نتیجه گیری

نتایج پژوهش نشان می دهد نگاره پادشاهی جمشید دارای ویژگی های منطبق با ارکان و شاخصه های عمومی تمدن است و ویژگی های فرهنگی خاصی را داراست. قرار گرفتن جایگاه جمشید در مرکز نگاره و داشتن لباس و تاجی فاخر و نشستن بر تختی مجلل که دو دیو ایستاده در پشت تخت محافظ آن هستند و پایه های تخت مزین

نمودار ۴، بررسی مفاهیم تمدن در نگاره دربار جمشید بر اساس ارکان و شاخصه های عمومی تمدن، (مأخذ: نگارندگان)

Diagram 4, study of the concepts of civilization in the painting of Jamshid court based on the general bases and characteristics of civilization, (Source: Authors)

این رویکرد در نوع کلاه هم رعایت شده است و ملازمان دارای کلاه های متفاوت ترند و پیشه ورزان دارای کلاه های با فرم متمایز و گاه برخی افراد هم بدون کلاه تصویر شده اند. برای مثال افرادی که تیروکمان و اسلحه به دست دارند دارای کلاهی با نام تاج حیدری هستند. افرادی که پوشش سر آن ها تاج حیدری است به قورچی شهرت دارند. همچنین ملازمان شاه و مهتر غلامان که قوللر نامیده می شوند و ناظر بر کار زبردستان خود هستند نیز کلاهی از نوع تاج حیدری بر سر دارند (نقوی و مرآئی، ۱۳۹۱: ۱۴). تصویر ۲ تاج حیدری را نشان می دهد:

نکته قابل توجه دیگر در نگاره، کلاه ملازمی است که پیاله نوشیدنی به سمت شاه تقدیم کرده است. کلاه این ملازم از نوع تاج حیدری است و پوشش مخصوص ساقیان شراب را بر سر ندارد. برای بیان دقیق تصویر کلاه رایج ساقیان در دوران صفوی و کلاه ملازم جمشید در تصاویر (۳)، (۴)، (۵) و (۶) آمده است:

باتوجه به تصاویر (۳)، (۴)، (۵) و (۶) به نظر می رسد ملازم پیاله به دست جمشید شاه ساقی نیست و این امر تناقضی بر مفهوم باده گساری شاه دارد. احتمال دارد هدف از ترسیم پیاله نوشیدنی به مفهوم رفاه و آسودگی و

و خوراک را نشان از وفور نعمت و آسایش بی‌حد و حصر دوران حکومت جمشید می‌توان تلقی کرد. همچنین در جزئیات نگاره هیچ تصویری از حریم شاهانه و زنان دربار و عنصر زن دیده نمی‌شود. این موضوع خود دو نوع برداشت را در ذهن ایجاد می‌کند. یکی حفظ همین امر اخلاق و معنویت که با عدم بازنمایی حریم شاهانه و زنان دربار رعایت شده در حالی که با مروری بر دیگر نگاره‌های شاهنامه پهماسبی هم حریم خصوصی و هم نقش زنان در نگاره‌های دیگر وجود دارد. همچنین دلیل دیگر برای نبود نقش زنان در نگاره‌ای با محوریت فرهنگ، صناعات و تمدن، عدم نقش اجتماعی مؤثر زنان در بستر فرهنگی و اجتماعی دوره صفوی است و از یک سازمان اجتماعی مردسالارانه حکایت دارد که طبقه پیشه‌ورزان را متعلق به جنسیت مردان بیان می‌کند.

به نقش فیلان گول پیکر است؛ همگی شاهدی بر قدرت رهبری، اقتدار شاهی و نفوذ سیاسی است و این موارد از شاخصه‌های عمومی و ارکان تمدن محسوب می‌شوند. اقتصاد و قدرت اقتصادی و ثروت اجتماعی هم در قالب تصویرسازی صنعت‌گران فعال در پیرامون شاه و فضایی آباد و سرسبز نمود یافته است. فضای اندرونی کاخ و فضای باغ بیرونی هم نمودی از تمدنی پیشرفته در قالب شهری آرمانی را نشان می‌دهد. همچنین رکن چهارم تمدن که توسعه علوم و بسط هنر در قالب مشاغل و اصناف مختلف است مهم‌ترین موضوع نگاره محسوب می‌شود. در مورد اخلاق و معنویات نیز نمی‌توان نظر قطعی قائل شد. نکته مبهمی که در این مورد در نگاره مشهود است تقدیم نوشیدنی به جمشید است. این باز نمود تصویری تصویری خوش‌گذران از جمشید را به ذهن مخاطب القاء می‌کند هرچند این نوشیدنی و نیز انواع ظروف پراز غذا

منابع و مآخذ

- احمدی توانا، اکرم، ۱۳۹۳، بررسی بینامتنی نگاره پادشاهی جمشید از شاهنامه بایسنقری، باغ نظر، سال ۱۱، شماره ۲۸، ۵۴-۴۷.
- احمدی نیا، محمدجواد، ۱۳۹۳، نگاره‌های شاهنامه طهماسبی: از هاروارد تا فرهنگستان هنر، فصلنامه نقد کتاب، سال اول، شماره ۲، ۵۴-۳۷.
- اردستانی رستمی، حمیدرضا، ۱۳۹۶، تیامت میان دورودی (بین‌النهرین)، جمشید و ضحاک، تاریخ‌نامه خوارزمی، سال ۵، شماره ۲، ۳۹-۱۳.
- اسلامی ندوشن، محمدعلی، ۱۳۸۷، فرهنگ و شبه فرهنگ، تهران: یزدان.
- ایزدی، عباس، احمدپناه، سید ابوتراب، ۱۳۹۵، بررسی تطبیقی عناصر بصری نگاره‌های دربار جمشید و دربار فریدون در شاهنامه طهماسبی با تأکید بر ترکیب‌بندی نگاره‌ها، نگره، دوره ۱۱، شماره ۳۸، ۷۸-۶۰.
- آذری، علاءالدین، ۱۳۸۷، پژوهشی در زمینه اساطیر مشترک ایران و هند، فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ، سال ۳، شماره ۱۰، ۵-۲۶.
- آشوری، داریوش، ۱۳۵۷، تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ، تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا.
- پاکباز، روبین، ۱۳۸۷، نقاشی ایران از دیرباز تا امروز، تهران: انتشارات زرین و سیمین.
- پزنیان، موسی، بهمنی، شهرزاد، ۱۳۹۱، بررسی و تحلیل نمادهای بخش اساطیری شاهنامه، متن‌شناسی ادب فارسی، سال ۴، شماره ۱، ۱۱۰-۹۱.
- پهلوان، چنگیز، ۱۳۹۰، فرهنگ‌شناسی، گفتارهای در زمینه فرهنگ و تمدن، تهران: قطره.
- دورانت، ویل، ۱۳۶۵، تاریخ تمدن، ترجمه: احمد آرام، جلد ۱، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- روح‌الامینی، محمود، ۱۳۷۹، زمینه‌های فرهنگ‌شناسی، چاپ پنجم، تهران: عطار.
- زغام‌پور، زهره، ۱۳۸۸، نقش اسب در شاهنامه (شاهنامه طهماسبی)، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد تصویرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- سیوری، راجر، ۱۳۷۲، ایران عصر صفوی، ترجمه کامبیز عزیزی، تهران: نشر مرکز.
- شریعتی، علی. (بی‌تا). تاریخ تمدن، جلد ۱ و ۲، تهران: چاپخش.
- عطایی فر، صادق، ۱۳۹۶، شاخصه‌ها و مبانی فرهنگ اسلامی از منظر قرآن کریم، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، رشته علوم قرآنی، دانشکده علوم قرآنی میبد، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.
- فوزی، یحیی. صنم‌زاده، محمودرضا، ۱۳۹۱، تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، سال ۳، شماره ۹، ۴۰-۷.
- گری، بازل، ۱۳۸۴، نقاشی ایرانی، ترجمه: عربعلی شروه، تهران: دنیای نو.
- مظفری، فرشته، ۱۳۷۹، پسامدرنیته و فرهنگ، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، رشته علوم سیاسی، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- نقوی، منیره‌سادات. مراثی، محسن، ۱۳۹۱، مطالعه تطبیقی کلاه مردان در سفرنامه‌ها و نگاره‌های دوران صفوی با تأکید بر دیوارنگاره‌های کاخ چهل‌ستون اصفهان، مطالعات تطبیقی هنر، سال ۲، شماره ۳، ۱۷-۱.
- یاحقی، محمدجعفر. قائمی، فرزاد، ۱۳۸۶، نقد اساطیری شخصیت جمشید از منظر اوستا و شاهنامه، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان، شماره ۲۱، ۳۰۵-۲۷۳.

- <https://www.flickr.com>

- <https://dictionary.abadis.ir/fatofa/%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF/>

پی‌نوشت‌ها

1. Culture <https://dictionary.abadis.ir/fatofa/%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF/>
2. Edward Burnett Tylor
3. David Émile Durkheim
4. Civitas
5. Poleis
6. Melville Herskovits
7. William James Durant

۸. ایرانویچ از نام اوستایی ائیرینه وئجه گرفته شده است، Airiyana.Vaejah

9. Ahora Mazda

۱۰. قورچی کسی است که در زرادخانه کار کند؛ اسلحه‌ساز، رئیس جبه‌خانه، رئیس اسلحه‌خانه، سرباز (نقوی، مرآتی، ۱۳۹۱، ۱۶).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی